

ВАЛЕНТИНА ЖУРАВЛЬОВА
ЧЕТИРИ МРАМОРНИ
СЛОНЧЕТА

Част 0 от „Кира Сафрай“

Превод от руски: Александър Пеев, 1981

chitanka.info

— При нас се случи извънредно произшествие, Кира Владимировна — каза Морев — Ето, полюбувайте му се сама.

Той отвори чекмеджето на бюрото си и извади оттам едно след друго четири мраморни слончета. Те изглеждаха странно върху полираната повърхност на писалището редом до елегантния телефон стил „ретро“. Морев пък изглеждаше отлично: тук, в модерния си кабинет, той беше съвсем на място. Кожено яке, модни очила... Съвременен млад директор на съвременен процъфтяващ НИИ. Впрочем сега се наричаше генерален директор на научно-производствено обединение.

— Сюжет като за Агата Кристи — продължи Морев. — Смес от „крими“ и мистика... Етаж по-долу е кабинетът на Зарайски, моя заместник по кадрите. Преди четири дни Зарайски отворил сутринта сейфа си. Нищо не липсвало, но върху папките стояло ето това слонче — Морев посочи най-малката фигурка. — Кой и защо го е поставил там? И най-важното — как?! На другата сутрин в сейфа се появи второто слонче, малко по-голямо. Трябваше нещо да предприемем... Вечерта Зарайски затвори сейфа пред мен, ние старателно го запечатахме, също и вратата на кабинета. На сутринта в сейфа се намираще третото слонче... Е, а тази нощ аз останах да работя в кабинета на Зарайски. Докъм два писах. После четох английски криминален роман — той се разсмя. — Престъпниците, преоблечени като привидения, действуват в един стар замък. От кабинета не съм излизал. И все пак в сейфа беше ето това, четвъртото слонче. Трябва да се обърна към компетентните органи. Но аз реших първо да поговоря с вас. Много съм ви благодарен, че намерихте време...

Слончетата ми бяха познати, някъде ги бях виждала, само че къде... За да спечеля време, му казах, че тук имат нужда от детективи, а аз съм психолог. Но Морев явно добре беше обмислил разговора.

— За мен е важно да знам вашето мнение, Кира Владимировна. Преди пет години щяхме да сключим договор между нашите НИИ. Ние искахме препоръката на вашата лаборатория. Вие започнахте да се запознавате с института, но после за съжаление отказахте да сключите договор. Имахме, ако си спомняте, една неприятна беседа. Вие казахте, че след около пет години в НИИ ще направят потресаващо откритие, „но не благодарение на вас, другарю Морев, а въпреки вас“. Оттогава

изминаха пет години. Извинявайте за глупавия каламбур, отварянето на сейфа не е научно откритие, но все пак... Дали няма връзка?

Изглежда, че старата история го вълнуваше не по-малко от тайнствените слончета. Младите „генерали“ на НТР са извънредно чувствителни към това, как ги оценяват.

— Тогава вие, Игор Петрович, се отнесохте спокойно към моите думи — напомних му аз. — Отговорихте ми, че истинските открития винаги са неочаквани и непредсказуеми.

— Нима не е така? Но, да си призная, аз бях обиден. Та нали току-що бях пристигнал в института, едва се бях захванал за работа, а вие твърдо ми гарантирахте, че за пет години няма да успеем да направим принципиално нищо ново.

Забравяйки слончетата, Морев започна да ми обяснява какви резултати са получили в института за петте години. Аз не го слушах много внимателно — припомнях си разговора ни. В онези времена Морев преустрояваше института, без да се съобразява с нас. Затова и се отказах от договора: парите ни бяха необходими, но защо да се потя над нещо, което няма да използват? Морев просто искаше да се презастрахова: преобразованията, виждате ли, са съгласувани с психолог...

— Вие съсредоточихте всички сили на най-сигурните направления — казах аз. — Там, където успехът е почти в кърпа вързан. И го получихте. Но неочаквани открития нямате. При такава стратегия просто не бихте могли да имате.

— Но търсенията не секнаха съвсем — в отдела на Канарчук например. А лабораторията на Панкратиев се занимаваше с общотеоретични изследвания.

Прихнах — така и не мога да се отърва от този глупав навик... Морев наистина беше оставил на мира някои от „китовете“. Те не ставаха за практически резултати, но да се захваща с тях, тогава той не искаше.

— Вас човек не може да ви измами — усмихна се Морев. — Да, с Панкратиев просто не исках да имам работа. А Канарчук беше пред пенсия... Трябва да ме разберете, при моя предшественик институтът с години нищо съществено не даваше. Тогава ние доста поизостанахме от японците и италианците. Почти две хиляди души — НИИ, КБ, опитен завод, — а резултати никакви. От мен чакаха резултати, затова

и ме назначиха. И изведнъж се появява едно момиче... Извинете, Кира Владимировна, тогава човек трудно би ви дал повече от двадесет. Кандидат на педагогическите ли, на психологическите ли науки, който нищо не разбира от химия, но е готов да ме учи как да ръководя химически НИИ. Защо се смеете? Да не би да бъркам?

Обясних му: не, не бърка, просто си представях как е изглеждал тази сутрин, когато е отворил сейфа и е видял четвъртото слонче.

Морев сви рамене.

— Ако ви интересува точно, просто оглупях. Но да се върнем към миналото. От мен очакваха бързи и осезаеми резултати. Наложих се да избира най-перспективните направления и да съсредоточа в тях всички сили. Поставих твърди срокове, накарах ги да работят енергично.

Изведнъж си спомних къде бях виждала слончетата. Даже сърцето ми замря. Ама че работа, помислих си аз, просто да полудееш.

— Вие споменахте за неочакваните открития — продължи Морев. — Но нали те са непредсказуеми именно поради своята неочакваност. Че как бих могъл да ги планирам?!

Да, това бяха онези слончета! На най-малкия му беше олющен хоботът.

— Неочакваните открития са предсказуеми — възразих аз. — Стига, разбира се, да се поддава на предсказване поведението на човека, който провежда изследванията.

— Не ви разбрах — Морев поклати глава. — Пояснете, моля ви, мисълта си.

Преди пет години в лексикона на Морев нямаше думи като „не разбирам“. Прогрес!

— Нека си представим, че сме в началото на века. В НИИ по парното отопление седи един чудак, който измерва съпротивлението на медта при ниски температури. Напъхва медния проводник в корито със сняг и нещо измерва... Наоколо всички са заети с важни дела — усъвършенствуват парното отопление. Гледат накриво чудака — каква ли полза има от работата му? След десет години чудакът радостно съобщава: резултати няма, тъй като снегът и ледът практически не променят съпротивлението на проводника. Нормалният човек би спрял дотук, но чудакът има готов план за още десет години: да продължи опитите, като постепенно достигне температурата на течния азот. Има

идеи и относно третото десетилетие: да се види какво ще стане, ако проводникът бъде охладен още повече, например до абсолютната нула. Началството бълва змии и гущери. Снегът и ледът нищо не струваха, а ето че трябва да се купува течен азот. И въобще в плана фигурира парното отопление!... Та такава ситуация. А на вас прекрасно ви е известно, че този чудак е упорит човек. Плюе той на парното отопление, на гнева на началството и в никакъв случай няма да захвърли работата си.

Тази картинка обиди Морев (особено „НИИ по парното отопление“), но същността той схвана мигновено.

— Искате да кажете, че свръхпроводимостта може да бъде предсказана?

Аз поясних: не, да се предскаже откриването на свръхпроводимостта не може, но може да се предвиди, че нещо ще бъде открито. Би било удивително, ако свойствата на веществата не се променят с приближаването до абсолютната нула.

Морев мълчаливо ме гледаше. Ах, как ме гледаше! Честна дума, имаше вид като че ли веднага ще ми поиска телефонния номер.

— Знаете ли, Кира Владимировна, от известно време насам започнах да събирам информация... за вас. Работите в НИИ вървяха добре, но без вдъхновение. Често си спомнях нашия разговор. Доста странна информация се натрупваше — приличаше на измислица, мит, научен фолклор. Но сега съм готов да повярвам във всичко... Та така, НИИ по парното отопление, а в него чудак, който изучава ниските температури. И как в този случай наричат този... чудак?

— Иван Кузмич — казах аз и си помислих, че това все пак е свинство: Иван Кузмич можеше да ме предупреди. — Демьошкин, Иван Кузмич. Лаборатория по фотохимия.

Морев виновно разпери ръце. Естествено, не помнеше Иван Кузмич.

— Преди десет години вие имахте такава тема, свързана с бързопротичащи процеси. По поръчка на вашите химици Демьошкин конструира апаратура. Бяха необходими „светкавици“ с продължителност около една милиардна от секундата, не, по-малко, някъде около 10^{-10} или даже 10^{-11} . Демьошкин разработи съвършено нови методи, институтът ги патентова.

— Помня — кимна Морев. — Ние даже продадохме два лиценза на японците.

Човека не помнеше, но за лицензите знаеше, макар че ги бяха продали преди появяването му в института. На езика ми се въртеше някоя и друга неласкава думичка, но се сдържах.

— Та така. Демьошкин, Иван Кузмич — продължих аз. — Преди войната е завършил девети клас. От четиридесет и трета е на фронта. Сапър. Два пъти раняван, орден „Червена звезда“, орден „Слава“ трета степен, медали. Демобилизиран, после работил, учил... Упорит човек. Завършил институт. Има талант на експериментатор и го влече към фината механика, оптиката. При вас в НИИ той е попаднал на четиридесет и шест години. И за пръв път е осъзнал своето призвание. Това е като късната любов — щастие, което е страшно да изгубиш, тъй като знаеш, че после вече нищо няма да има. Е, пет години се занимавал с това, което отговаряло на неговото призвание и било необходимо на института. После темата свършила. Той сглобявал изключителна апаратура, имал потресаващи идеи как да измери свръхмалки интервали време, но това никому не било нужно. Впрочем в института помнили продадените лицензи и за известно време не го безпокояли. А после дойдохте вие. Необходимите и способни хора вие мобилизирахте, неспособните изгонихте, а Демьошкин остана по средата. Аз го забелязах: ето един човек, който умее да измерва 10^{-15} от секундата, има идеи за 10^{-25} , но той никому не е нужен в този химически НИИ с ненормалната си любов към „минус степените“... Зарайски му предложил да напусне по собствено желание: лабораторията имала нужда от химик-аналитик.

— Помня — кимна Морев. — Но тук има една подробност, която ви се изплъзва. Да допуснем, че вашият чудак в НИИ по парно отопление планира изпитания не при абсолютната нула, а по-ниско, разбирате ли, е, при минус 500° . Какво бихте казали тогава?... „Светкавицата“ е материален процес. А най-бързите процеси са силните взаимодействия в атомните ядра, те протичат за 10^{-23} от секундата. Не е възможно да се планират „светкавици“ за 10^{-30} или 10^{-40} от секундата. Това е физически неграмотно. Зарайски ми разказа за плановете на Демьошкин. Какво пък, в интересите на Демьошкин беше да премине в друг институт.

— Как не!... В неговите интереси беше да си остане при апаратурата, над която бе работил години — аз с мъка се сдържах. — Вие казвате, че най-бързите процеси траят 10^{-23} от секундата, така ли? Сега за миг си представете, че по някакво чудо ни се удаде да навлезем в областта на процеси, които са с няколко порядъка по-бързи. Тогава слончето свободно може да премине през коя да е стена. Та нали всяка стена се състои от атоми и тези атоми няма да успеят да реагират с атомите на слончето.

Морев разбра идеята, но аз не можех да се лиша от удоволствието да му обясня популярно.

— Ако много бързо, например за една милионна част от секундата, пъхнем пръста си в тенджерата с кипяща вода и също така бързо го извадим — няма да се изгорим, не е ли така?

Примерът с тенджерата го извади от равновесие: „Вие допускате три фундаментални грешки...“ — но аз не му позволих да ме прекъсне.

— Грешката е една, Игор Петрович! Една е — вяра в непреодолимостта на бариерите. Ние абсолютизираме днешните знания. Но кой е казал, че вътре в елементарните частици не могат да стават свръхбързи процеси? Та нали преди сто години не знаеха за ядрата на атомите и следователно не знаеха за силните взаимодействия, тогава 10^{-23} се смяташе за принципно невъзможно. И още нещо, дълбокоуважаеми Игор Петрович, ако вие и занапред продължавате да твърдите същото, то очаквайте следващите слончета. Демьошкин има седем.

Морев моментално помръкна.

— Значи вие от самото начало сте в течение на тази... шегичка?

— Съвсем не! Просто преди година гостувах у Демьошкин. Беше болен. На една от полиците стояха слончетата. Видях ги у вас и си спомних.

— И къде работи този ваш Демьошкин?

— При мен, в лабораторията, къде другаде. Вече четири години. Назначих го като... психолог. Доставям му апаратура, издействувам му премии — има голямо семейство.

— Представям си какви неприятности сте имали за тези четири години.

Не, едва ли би могъл Морев да си представи всички неприятности! В какви ли само инстанции не ме уговаряха. Два пъти поставях въпроса така: ако изгоните Демьошкин — ще си отида и аз. С безделниците сме свикнали, те може да са цяла тълпа, но никой няма да се възмути. А когато някой прави нещо, което се смята за невъзможно, то тогава всички се нахвърлят да икономисват държавните пари...

— Само не се обиждайте, Кира Владимировна — каза Морев и аз почувствувах, че той наистина не иска да ме обиди. — Това, което прави Демьошкин, просто не се побира в рамките на науката. А вие действително ли вярвахте в успеха?

Какво можех да му отговоря? Рамките на науката... Аз вярвах, не, аз твърдо знаех, че все някой трябва да разчупи с глава тези рамки.

— Не очаквах такъв успех — казах аз. — Но нещо, разбирате ли, нещо трябваше да произлезе от тази невъзможна област на свръхбързи процеси.

Помълчахме. После Морев каза:

— Ако ме уволнят, ще дойда при вас като младши научен сътрудник. С тема „Изследване свойствата на веществата при температура, по-ниска от абсолютната нула“. Ще ме вземете ли?

* * *

На улицата дълго гледах своя „Запорожец“ и си мислех, че такива коли скоро ще има само в музеите. Нека да не е много скоро. Важното е, че е намерен нов принцип.

После седнах зад волана и се заставих да не мисля за работата. Впрочем една мисъл все пак ми мина. Сега към Меркурий лети първата експедиция; какво ли, ако на мястото на кацането екипажът намери седем мраморни слончета...

Публикувано във вестник „Орбита“, брой 34/1981 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.